

3364. - 184/932-33. - 1933. VI. 13-án vegyes, egyhangú,
3482. - 52/933-34. - 1933. XI. 29-én tételen,
magyar magánjogból pótszigorlatra
3527. - 97/933-34. - 1934. I. 30-án m. magánjogból
szótöbbséggel képzésre,
3637. - 205/933-34. - 1934. V. 18-án történelmi. - *OTB*

Felavatása iránt átirat
egy: 1934. május 18

Muband

DR. H. KIR. TITZLA ISTVÁN TUDOMÁNYOS
ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARA.

ÉVI: 1934. MÁJ. 14.

556 szám. Előirat: _____
1933 - 1934. Utóirat: _____

Bírálatra kiadatik:

Méltóságos

Dr. Márton Ede

Elfogadom!
Debr. 1934. 27/16.

és
Dr. Buzsáky Ferenc

~~Dr. Buzsáky~~ professzor Uraknak,
Debrecen, 1934. május hó' 15-én.

Buzsáky
p. i. Dekán.

Elfogadom!
Debr. 1934. 27/16.
Buzsáky

A M E Z Ö G A Z D A S Á G I B I R T O K O K
H A S Z N Á L A T Á R O L .

Pollák Imre értekezése.

A 2355

F O R R Á S M U N K Á K :

Dr. Szentkirályszabadjai Márffy Ede: Magyar Közigazgatási és Pénzügyi jog,
Budapest, 1926.

Lestyánszky Sándor és Lekky István: Magyar Mezőgazdasági Közigazgatás.
Budapest, 1902.

Bernát István: Gazdaságpolitikai tanulmányok.
Budapest, 1925.

Czettler Jenő: Agrárpolitika,
Budapest, 1932.

- . -

A mezőgazdaság szervezete régen a földtulajdon és a földművelés szétválasztásán, a földkötöttségen és a kényszermunka elvein nyugodott. Nyugat-európában a hűbériség, Magyarországon az ősiség korlátozza a nemességnek a földbirtokra vonatkozó jogát, míg a föld megművelői szabad földtulajdonnal egyáltalán nem rendelkeztek, hanem a jobbágyi szolgáltatások fejében csak haszonélvezeti joguk volt. A birtoknak ezen kényszermunkával való művelését azonban célszerűtlenné tette a belterjesebb földművelés lehetősége, a gépek fokozódó használata és a demokratikus irányelveknek hatalmas előretörése, mely a jobbágyfelszabadításban, vagyis a gazdasági szabadság és a jogegyenlőség elveinek elfogadása mellett - a szabad földtulajdon megvalósításában állott.

Az a folyamat, mely a jobbágyi földeket szabad földtulajdonná kezdi átalakítani, tulajdonkép akkor indul meg, amikor a jobbágnak keresményéből földje megváltását teszik lehetővé. Poroszországban ily módon történt a jobbágyfelszabadítás, míg Franciaországban pl. egy csapásra törölték el a jobbágy-ság intézményét 1789-ben. Nálunk, 1848-ban a jobbágyfelszabadítás csaknem teljes készületlenségben találta a magyar parasztot.

Az urbériség és az ősiség eltörlését az 1848: IX. és X. tc. mondotta ki és ezzel vesztették hatályukat azok a jogszabályok, melyek a rég elmúlt középkor utolsó maradványainak tekinthetők. A 48-as törvények biztosítják először a földbirtok felett való szabad rendelkezési jogot és teszik a föld haszonélvezőit a föld tulajdonosaivá. A régi földkötöttség azonban a jobbágyfelszabadítással nem szűnt meg egészen és az államok területének egy jelentékeny része a szabad forgalomból továbbra is kivonva maradt. Ilyenek az u.n. holtkézi, vagy kor-

látolt forgalmu birtokok, melyek alatt az állami, községi, egyházi és hitbizományi birtokokat értjük.

Az 1848-as törvények gyakorlati megvalósításáról a magyar törvényhozás részletesen már nem intézkedhetett, hanem ezt az abszolút uralom alatt kiadott 1853 és 54 évi császári pátensek szabályozták. Az urbéri pátensek által szabályozatlanul hagyott kérdéseket pedig az alkotmányosság helyreállítása után a magyar törvényhozás rendezte; így megszüntette az urbéres telkek alkatrészeit nem képező szőlők után a szőlőbirtokosok által fizetendő szőlődézmát, kimondotta az irtványföldek és a maradványföldek, valamint az erdei haszonvételek és nádlási haszonvételek megváltását. Rendezte a telepítványesek birtokviszonyait és intézkedett a majorsági zsellérbirtokok megszüntetéséről stb.

A magyar mezőgazdasági közigazgatás terén alkotott törvényhozási intézkedések nem mutatják azt a törvényszerűséget és a törvényhozás terén megkövetelendő határozott fejlődési irányt, melyet a ma-

gyar mezőgazdasági közigazgatás, a mezőgazdaság országos jellege és Magyarország agrár jellege következtében megérdemelt volna. A mezőgazdasági viszonyok nálunk időről-időre az ország szükségleteinek megfelelően rendezettek.

A nagyszámu és a mezőgazdasági közigazgatás szempontjából jeletős törvények közül is messze kimagaslik az 1894:XII.tc., mely csaknem teljes egészében ma is érvényben van és mely mezőgazdasági közigazgatásunknak legjelentékenyebb alappillére. Ez értekezésben teljes részletességgel csupán a " Mezőgazdaságról és Mezőrendőrségről " szóló törvény mezőgazdasági részével foglalkozom, kiegészítve az azóta alkotott újabb törvényekkel és rendeletekkel. Az 1894:XII.tc. első nyolc fejezete vonatkozik a mezőgazdaságra és pedig sorrendben:

- 1./ a földbirtok gazdasági használatáról,
- 2./ a legeltetésről,
- 3./ az állattenyésztésről,

- 4./ a birtokhatár megjelöléséről,
- 5./ a mezei közös dülő-utakról,
- 6./ a fatenyésztésről és gyümölcsstermelésről,
- 7./ a kártékony állatok és növények irtásáról és a hasznos állatok oltalmazásáról, és végül
- 8./ a hegyközségekről.

Az 1894:XII.tc.1.§-ában azt mondja, hogy: "mezei földbirtokát a törvény korlátai között, gazdaságilag mindenki szabadon használhatja" - Vagyis: bár a tulajdon fogalmából az következik, hogy tulajdonával mindenki szabadon rendelkezhet; azonban az általános jólét emelése és a gazdasági haladás megköveteli, hogy a közérdekkel szemben és a köznek rovására érvényesülő egyes akarata az általánostól tétessék függővé. A szabad birtokhasználat tehát, ott, ahol a gazdasági fejlődés csak együttműködéssel remélhető - kell, hogy a többségi akaratnak alárendeltessék. Éppen ezért az ország azon községeinél és vidékeinél, amelyeknél a fennálló

gazdasági viszonyok a nyomásos gazdálkodás fenn-
tartását a birtokosok érdekében kívánják, ott a
külső birtok mezőgazdasági kezelésének és rendjé-
nek egyes részletei közös elhatározással állapi-
tandók meg. Még ott is, ahol a gazdálkodás telje-
sen szabad, a birtokhasználat tekintetében a tör-
vény korlátozásai szem előtt tartandók és pedig:

1./ fordulós gazdasági rendszernél azon ha-
tárrészben, amelyben az érdekelt birtokosság két-
harmadrésze ezen rendszert fogadta el - a kisebb-
ség is köteles ezen rendszerhez alkalmazkodni,

2./ a vizmosásos és kopár területeket a tu-
lajdonos záros határidőn belül köteles befásítani,

3./ az előírt határjelzést mindenki köteles
alkalmazni,

4./ a hernyókat és káros állatokat irtani,
a hasznosakat oltalmazni,

5./ a szerbtövistés arankát irtani stb.

A törvényhozás gondoskodik tehát arról, hogy míg a nép - gazdasági műveltségének fokozásával - maga nem igyekszik a szabad gazdálkodási rendszerre áttérni, - egy község egész határa, vagy határ-része megállapított vetésforgó szerint műveltes-sék és megállapitassék az, hogy melyik forgó, mi-kor és hogyan művelendő és legeltethető. E kor-látozó intézkedések közül legfontosabb a törvény 2.§.-a, mely szerint ott, ahol a nyomásos gazdál-kodás a törvény életbelépésének idejében is gyakor-latban van, az érdekelt birtokosságnak birtok-arány szerint számított kétharmad többsége által az érdekelt birtokosságra, az illető törvényható-ság jóváhagyásával jövőre is kötelezőleg fenn-tartható, ha a külső birtok:

a./ tagosítatlan határookban, vagy határré-szekben fekszik,

b./ tagosított határookban fekszik, de több dülőben van kiosztva,

c./ réteknél oly kis földrészletekből

áll, hogy azok egyenként alig alkalmasak a legeltetésre.

Ezeknél a birtokoknál a birtokosság közgyűlése határozza meg a vetésforgókat, továbbá azon módokat, melyek szerint a rétek használandók és a tarló, ugar és a rét legeltethető.

Az érdekelt birtokosoknak a nyomásos gazdálkodás kérdésében már a törvény életbeléptét követő évben határozni kellett; ha azonban bármily okból kifolyólag nem határozott, vagy határozata nem lett jogerős, később - akár hatósági, akár magánkezdeményezésre-határozni kell és pedig:

1./ az érdekelt birtokosság terület szerint számított egytized része a hatéves ciklus elteltevel a nyomásos gazdálkodás megszüntetését kérheti a törvény 4.§.-a alapján,

2./ a nyomásos gazdálkodás fenntartását kimondó birtokossági határozat a tagsítás keresztül -

vitelével azonnal érvényét veszti, ha azonban a tagosítás után a nyomásos gazdálkodásnak a törvény 2.§.-a szerint helye volna, a szóban levő gazdasági rendszer fenntartásának kérdése újra az érdekeltek elhatározása alá bocsátandó. Mindezekben az esetekben a községi előljáróságnak kötelessége, a birtokosok közgyűlését összehívni.

A közgyűlés összehívásáról szóló hirdetményben aztán kiteendő, hogy a nyomásos gazdálkodás csak akkor tartható fenn, - a törvény szerint - ha az érdekelt birtokosoknak birtokarány szerint számított kétharmada a nyomásos gazdálkodás fenntartására szavaz. Ha a nyomásos gazdálkodás fenntartását az érdekelt birtokosság birtokarány szerint számított kétharmadtöbbséggel elhatározza - ezen határozat hat éven belül meg nem változtatható.

A törvény 3.§.-a szerint az egyes területek a nyomásba való beosztásból az esetre, " ha ezáltal a többi birtokrészekben a nyomásos gazdálkodás meg

nem nehezítették" - akkor is kibocsáthatók, ha nincsenek bekerítve, vagy szőlővel beültetve, vagy nem képeznek önálló pusztát, illetőleg különálló gazdasági területet, vagy tagot; továbbá a törvényszerint - akinek a területére a nyomásos gazdálkodás nem terjed ki, azt az abból származó előnyök sem illetik meg.

A nyomásos gazdálkodás rendszerének elfogadása alól tehát a törvénynek kivételeket is meg kellett engedni és pedig az önálló puszták és önálló tagok, - melyek alatt minden oly terület értetik, melyet, mint önálló gazdaságot kezelnek, ilyenek tehát nemcsak a puszták lehetnek, hanem más kisebb területek is. Önálló tagnak tekintetik minden olyan tag, mely egy dűlőben fekszik. Ez áll az állandóan bekerített helyekre, valamint a szőlővel beültetett területekre, még akkor is, ha ezen utóbbi területek állandóan bekerítve nincsenek, mert a szőlő természete maga kizárja azt, hogy a nyomá-

szos gazdálkodás rendszerébe besoroztassék. Más területek csak akkor vonhatók ki a nyomásos gazdálkodás rendszere alól, ha a kivonás által a többi birtokrészekben a gazdálkodás meg nem nehezítettetik.

Hogy valamely terület a nyomásos gazdálkodásból kibocsátassék-e, vagy sem, azt első fokon a birtokosság közgyűlése határozza el. A közgyűlés határozata ellen a közigazgatási bizottsághoz, onnan a földművelésügyi miniszterhez lehet felebbezni.

Azon rendelkezés alatt pedig, hogy: akinek a területére a nyomásos gazdálkodás nem terjed ki, azt az abból származó előnyök sem illetik meg - az értendő, hogy az ily birtokos a közös ugar és tarló legeltetésében részt nem követelhet, a birtokosság apaállatait a nyomásos gazdálkodásban résztvevőkkel azonos feltételek mellett nem használhatja stb.

A törvény célja a nyomásos rendszerről a szabad gazdálkodásra való átmenetet megkönnyíteni.

Épen ezért egy jelentékeny kisebbségnek, t.i. a terület szerint érdekelt birtokosok egytized részének megadja a jogot, hogy a nyomásos gazdálkodási rendszer megszüntetését kérhesse. A nyomásos gazdálkodás megszüntetésére irányuló kérvényt tehát az érdekelt birtokosok terület szerinti egytized részének kell aláírni és ehhez a községi előljáróság által csatolt hiteles kimutatás melléklendő.

A szabad gazdálkodásra való áttéréshez - a törvény szerint - egyszerű szótöbbség, a nyomásos gazdálkodás fenntartásához pedig a birtokarány szerinti kétharmad többség szükséges.

A törvény 6.§.-a szerint a legelő-rendtartást, a legeltetést, az állattenyésztést és az apaállattartás módozatait az osztatlan, közös tulajdont képező legelőknél az érdekelt birtokosok közgyűlése állapítja meg. Ha pedig a legeltetéshez való jog a részes tulajdonosok közt vitás, úgy annak

ideiglenes rendezése a közigazgatási hatóság által történik.

A legeltetés szempontjából a nyomásos gazdálkodással egybekötött közös ugar és tarló legeltetésnél nemcsak a legelő, hanem az összes nyomásba eső földek is közösek. Minden birtokos állatja az egész határt járja és mindenki azért engedi át a saját területét a legeltetésre, mert saját marhája is járja a másét. Mégis, kivételes esetben a közös legeltetésre használt ugaron és tarlón a külön legeltetés megengedése is lehet indokolt, és pedig: 1./ ha a közös legelőterület használatára jogosult birtokosoknak a közös legelőre hajtott apaállatoktól eltérő, de a tenyészkörületbe beillő állatállománya van s az e fajta tenyésztést tiszta vérben kívánják üzni - külön pásztort tarthatnak, külön apaállatokat szerezhetnek be, vagy 2./ ha egyes birtokosok tejgazdaságot kívánnak üzni s ezért a legelőnek a községhez közelebb eső

részét kívánják használni - ezt, megfelelő ellenszolgáltatás fejében megkaphatják.

A közös legeltetésre használt birtoknál a községi képviselőtestület, illetve a birtokosság külön tanácsa állapítja meg, hogy

1./ a területnek mely részei, mikor használhatók,

2./ a legelőre hány állat bocsátható,

3./ állategészségügyi szempontból hol nem szabad legeltetni,

4./ hol legyenek a kutak, itatók, védhelyek stb.,

5./ egy állat után legeltetési költség címén mily összeg fizetendő stb.

A legfontosabb kérdés a legelő okszerű használatánál, hogy a legelőre hány állat bocsátható, mert a túlterhelés a jobb fajta fűvek kiveszésére vagy a talaj termő erejének gyengülésére vezet.

A közös tulajdont képező legelők használatának

szabályozása az érdekelt birtokosok által törté-
nik, de csak azon közös legelőknél, melyek a bir-
tokosok egyetemének, vagy egyes egyéneknek a tulaj-
donát képezik és közös legeltetés alá bocsátatnak.
Nem vonatkozik azonban a község tulajdonát képe-
ző legelőkre, amelyekre nézve a legeltetés módo-
zatát illetőleg a községi képviselőtestület ille-
tékes dönteni.

Igen nagy jelentőségű a közös legelők fenn-
tartása s ezért osztatlan közös tulajdont képező
közlegelők csak akkor oszthatók fel, ha arra a
földművelésügyi miniszter engedélyt ad.

Jelentékenyen korlátozza a földbirtok szabad
használatát a törvény 13.§.-a, mely szerint a viz-
mosásos és vizmosás veszélyének kitett területe-
ken a legeltetés egészben vagy részben eltiltható.
Ha pedig a létező, vagy keletkező vizmosások más-
nak birtokát is károsítanák, vagy kárral fenyeget-
nék, a szükséges óvintézkedéseket - esetleg ezen

területeknek záros határidő alatti befásítását - a hatóság elrendelheti s meg nem egyezés esetén a költségek viselése tekintetében határoz. Ha az érdekeltek az elrendelt intézkedéseket a kitűzött határidő alatt végre nem hajtánák, ugy esetenként a törvény által meghatározott pénzbírsággal sújthatók.

Bár ez az intézkedés korlátozza a tulajdon szabad használatát - ez az intézkedés tulajdonképen épen a tulajdonosok érdekében történik, s a törvény azt célozza, hogy a birtok tulajdonosát a birtok értékének kisebbedését eredményező és a szomszéd birtokost is megkárosító használatától eltiltsa és más művelési mód alkalmazására kötelezze. Különösen fontos ez akkor, ha a vizmosásos területek többek közös tulajdonát képezik; ilyenkor a hatóságoknak meg kell védeniök azt, aki a helyes művelési rendszerhez folyamodik.

A káros vizmosások megszüntetése céljából a

törvény végrehajtási rendelete úgy intézkedik, hogy a törvény életbeléptetésétől számított egy év alatt minden község előljárósága köteles a határában levő vizmosásos helyeket a járási főszolgabírónak bejelenteni. A bejelentés alapján a főszolgabíró helyszíni szemlét tart s ha a vizmosásos terület legeltetésre veszélyes, akkor a legeltetést eltiltja.

A korlátolt forgalmu birtokon létező kopár területek, melyek befásításra alkalmasak és más módon okszerűbben nem használhatók - befásítandók. Ha pedig az illető birtokos az elrendelt intézkedéseknek az előirt idő alatt nem tesz eleget, úgy itt is pénzbirság alkalmazható.

A gazdasági haladás előmozdítása s a községi jövedelmek fokozása szempontjából szükséges, hogy a meglehetősen nagy kiterjedésű községi birtokok jövedelmezővé tétessenek s ezért a törvény 15.§.-a elrendeli, hogy a városoknak, továbbá a kis- és nagyközségeknek, mint jogi személyeknek tulajdonát

képező mezőgazdasági birtokok a célszerű gazdasági hasznosítás és jövedelmeztetés szempontjából is hatósági ellenőrzés alatt álljanak. Kis- és nagy községekben a főszolgabíró, vagy helyette se a helyszínen járta alkalmával köteles a községi birtokok mikénti kezeléséről is személyes meggyőződést szerezni s a tapasztalt hiányokról jelentést tenni, illetve, amennyiben hatáskörében áll - annak megszüntetése iránt intézkedni.

A kis- és nagyközségek birtokainál ezen célból való közreműködésre a járási mezőgazdasági bizottságok hivatottak, melyeknek feladata megvizsgálni a községi birtok jelenlegi kezelését, s amennyiben ez a fentebbi céloknak meg nem felel, megadni a szükséges utbaigazításokat, ha pedig bérbe adott, odahatni, hogy a bérleti szerződésbe a talaj termőerejének fenntartására vonatkozó és az okszerű gazdálkodás követelményeinek megfelelő kikötések is felvétessenek.

Ha pedig a község szakszerűen megállapított üzemterv szerint kívánja kezelni birtokát; az üzemterv kidolgozása végett a területileg illetékes gazdasági tanácsadó bizottsághoz fordulhat.

A rendezett tanácsu városok birtokai kezelésének ellenőrzését szükség esetén a vármegyei gazdasági bizottság véleményének kikérésével - közvetlenül a törvényhatóság teljesíti. A törvényhatósági városok kezelése felett ez ellenőrzést a belügyi és földművelésügyi miniszterek egyetértőleg gyakorolják. Haszonbérbe adott birtokoknál a haszonbéri szerződés határozza meg azt, hogy a birtokos jogait és kötelelességeit mily mérvben ruházza át a bérlőre.

A törvény 17.§.-a szerint kendert és lent áztatni csak a hatóság által e célra kijelölt helyeken és megállapított módozatok mellett szabad. Az 1894: XII.tc. tehát ezzel a rendelkezéssel a kender és len áztatására nézve is határozott utmutatást ad

és véget vet annak a bizonytalanságnak, mely e tekintetben fennállott, amennyiben vármegyékben a főszolgabíró, városokban pedig a törvény által kijelölt hatóságokat ruházza fel a joggal, hogy a helyet és a módokat kijelölje, amelyek mellett a kender és len áztatni szabad.

A végrehajtási rendelet az irányadó szempontokat a következőkben sorolja fel: a kendernek és lennek a folyóvizekben és általában a községek belterületén, vagy közvetlen a községek közelében lévő vizekben való áztatása közegészségügyi és halászati szempontból meg nem engedhető, - de mivel a kender értéke a helyes áztatás által jelentősen gyarapodik, a hatóságoknak oda kell törekedni, hogy alkalmas helyes mesterséges áztatók létesüljenek. Ahol pedig mesterséges áztatók vannak, ott a kender, vagy len áztatása más helyen meg nem engedhető. Egyáltalán nem engedhető meg az áztatás:

1./ a község belterületén, vagy a közvetlen

közlelésben levő vizekben,

2./ azon vizekben, melyek rendszeren ivásra, vagy állatok itatására szolgálnak,

3./ azon vizekben, melyekben rendszeres halászat, vagy haltenyésztés üzetik.

A mezőgazdaságról és a mezőrendőrségről szóló törvény 32.§.-a rendelkezik a birtokhatárok megjelöléséről és kimondja, hogy "a földbirtok határai minden birtokos által, látható módon megjelölendők. Ha a földbirtok határát folyók, csatornák, patakok, rendszeren vízzel bíró erek, vagy el nem mozdítható természetes jelek képezik, más határjelzés nem szükséges."

A törvény további rendelkezése szerint a törvényhatóságok az életbeléptetéstől számított egy év alatt tartoznak szabályrendeletet alkotni a birtok határjelzése tárgyában. Eme intézkedés ujnak nem nevezhető, mert már az 1894:XII.tc. megalkotása előtt a legtöbb törvényhatóságnak volt szabályren-

delete a birtokhatárok megjelöléséről.

A törvényhatóságok által alkotott szabályrendeletben meg kell állapítani azt: hogy mik és minő alakú tárgyak lehetnek a határjelek, hogy a birtoktestek melyik határpontján alkalmazandók, továbbá, hogy mily határidő alatt állítandók fel. Ha pedig kétséges volna, hogy szomszédos birtokosok esetében melyik által állítandók fel a határjelek, vagy a felállítás, illetve javítás költségei milyen arányban fedezendőek a birtokosok között, vagy ha egyáltalában vitás kérdés merül fel, akkor a törvény 34.§.-a értelmében a vitás kérdés elintézése a községi előljáróság elé tertozik. A községi előljáróság megkísérli a vitás kérdés egyezség útján való elintézését, s ha ez nem sikerül, a községi előljáróság a feleket az elsőgoku közigazgatási hatósághoz utasítja, mely esetleg szakértőknek meghallgatása után - az egy évi békés és háborítatlan birtoknak épségben tartása mellett határoz. Az ily mó-

don hozott határozat ellen közigazgatási úton felebbezésnek nincs helye, de az abban meg nem nyugvó fél harminc napos határidő mellett bírói utra utasítandó.

A törvény szerint tehát a határjelek kijavítása és felállítása körüli kérdések - hacsak lehet - a felek kölcsönös egyetértése mellett végkép rendeztetnek és csak akkor kerül a kérdés bírói döntés alá, ha a közigazgatási hatóság előtti egyezkedés eredményre nem vezetett.

A közigazgatási hatóságnak joga van akkor is határozni, ha a határ vitás - s ha mindkét fél megnyugszik a határozatban, az ügy úgy tekintetik mintha békés úton intéztetett volna el. Azonban a községi hatóságnak ezekben az esetekben is figyelmeztetni kell a feleket, hogy a telekkönyvi állapotot rendezzék, mert ellenkező esetben - magánjogi szempontból - az egyezmény nem lesz jogerős. De figyelmeztetni kell a feleket arra is, hogy

ha a határozatban nem **nyugvó**nak, harminc nap alatt adják be keresetüket, mert ellenkező esetben a határjel a község határozata értelmében állittatik fel. Az így felállított határjel magánjogi szempontból különös értékkel nem bír, mert magánjogi tulajdont a közigazgatási határozat akkor sem adhat, ha a felek nem indítják meg a bírói eljárást harminc napon belül. Tehát - bár magánjogilag ezáltal eredményt elérni nem is lehet - mégis meg lesz az a hatása, hogy a közigazgatási hatóság közbenjöttével tartott átrgyaláson a felek egyezsége köthetnek és ezáltal elkerülhetik a hosszadalmas perlekedést.

A közigazgatási hatóság vitás határkérdés elbírálására csak akkor illetékes, ha azok határjelek felállításával, illetve elhelyezésével kapcsolatosak, - ellenben elszántások, stb. miatt indított panaszok a birtokbíróság elé tartoznak.

Az utügyi törvény, az 1890:I.tc. - meghatároz-

za ugyan a különböző utakat, de a mezei dülő-utakról nem szól. Ezért vált szükségessé ezen utakról az 1894:XII.tc.-ben külön intézkedni, mely a 36-39.§§.-ben foglaltatik.

Eszerint a mezei közös dülő-utaknak rendelkezése az, hogy más utak hiányában egy község határában az egyes birtokokhoz hozzá lehessen férni. Amennyiben az előbb említett utügyi törvényben felsorolt utak ezen igényt nem elégítik ki; a tagosítás alkalmával kell ilyen utak kihasításáról gondoskodni. Ahol a tagosítás már megtörtént s a mezei utak nem akként lettek kijelölve, hogy birtokához mindenki hozzáférhessen; a még hiányzó utvonalakat a község, az érdekelt tulajdonosok kérelmére létesíteni tartozik.

A törvény ezen §.-ában foglalt rendelkezés tehát a hatóság közreműködését igényli egyfelől, ahol a tagosítás még nem történt meg, másfelől, ahol a tagosítás már megtörtént ugyan, de az utak nem ak-

ként lettek kijelölve, hogy birtokházo mindenki hozzájuthasson. Ebben az esetben a községek feladata gondoskodni megfelelő utal létesítéséről.

A mezei közös dülő-utak létesítésére, valamint azoknak és tartozékaiknak jókarbantartására a községi előljáróság ügyel fel. A létesítés és jókarbantartás költségeihez - más megállapodás hiányában - mindazok kötelesek haszonaránylag hozzájárulni, akiknek érdekében az ut létesített, vagy fenntartatik. Ha a községi előljáróság a hozzájárulási arányra nézve egyezséget létre nem hozna, - a hozzájárulási arány felett a hatóság határoz.

Mivel a törvény szerint a mezei dülő-utak felügyeletére a községi előljáróság hivatott, azért a végrehajtási rendelet szerint a község tartozik a tavaszi hóolvadás, valamint a nagyobb esőzések után a mezei dülő-utakat megvizsgáltatni és az érdekelteket a szükséges javításokra kötelezni.

Ha az érdekeltek az utakat és hidakat elhanyagolnák, a községi előljáróság köteles az érdekelteket utasítani, hogy a szükséges munkálatokat nyolc nap alatt elvégezzék, ha pedig ennek az illetők a kitűzött idő alatt eleget nem tesznek, akkor az előljáróság a szükséges munkálatokat az érdekeltek költségére - elvégeztetni tartozik. A községi előljáróság ezen eljárásával elégedetlen fél a főszolgabirónál emelhet panaszt.

Igen gyakran előfordul, hogy a mezeli dűlőutak az utmenti birtokosok által - az idők folyamán eszközölt foglalások következtében - meg vannak szakítva, vagy eredeti irányuktól el vannak térítve. A telekkönyvi betétek szerkesztésénél pedig a meglevő, tényleges állapot vétetik alapul, s így - miután a tényleges állapot a jogállapotnak nem felel meg - a telekkönyvi betétek készítése által esetleg törvénytelen állapot nyer törvényes alapot.

Épen ezért a betétszerkesztési munkálatokat megelőzőleg, kellő időben - ha pedig ezen munkálatok már folyamatban vannak, úgy azonnal - megállapítandó, hogy a tagosítás alkalmával hol és milyen irányban lettek mezei közös dülő-utak kijelölve és ezeket a kinyomozott dülő-utakat határjelekkel vagy egyébként megfelelő módon jelöljék meg és az így megjelölt és a mezei közös dülő-utakra vonatkozó adatokat bocsássák a telekkönyvi betétszerkesztő bizottság rendelkezésére.

A község által közérdekből létesített új mezei közös dülő-utak céljaira szükséges területek ha az érdekelt tulajdonosokkal **megyegezés** nem jön létre - kisajátítás útján vehetők igénybe.

Az 1894:XII.tc.37.§;-a szerint ahol a tagosítás után sincs a birtokosnak birtokához vezető útja, ott a még hiányzó utvonalakat a község az érdekelték kérelmére létesíteni tartozik. Ezeknek az utaknak azonban nemcsak a létesítési költségei ter-

helik a községet - mert hiszen idegen területek is megszerzendők lesznek. A szükséges terület megszerzése iránt, az egyezségeken kívül csak akkor lehet más módot igénybe venni / t.u. a kisajátítást / ha a szükséges ut létesítése a közérdek körébe esik. A kisajátítást mindig és községnek és nem az érdekeltnek kell kérni.

Minden községben meghatározandók azok az utak, amelyeken lovak, juhok, sertések stb. hajthatók. / 41.§. / A községek előljáróságainak tehát kötelessége, évenként, a legelőre való kihajtás előtt - a marhahajtó utakat szabatosan megállapítani és erről az állattulajdonosokat, valamint a mező-őröket szabályszerűen értesíteni.

A birtokos engedélye nélkül vert mezei- szer- vagy gyalogutak tilalmát - az illető birtokos kérelmére - az elsőfoku hatóság a község területén kihirdetni tartozik. A kihirdetést a

a birtokos indokolt kérelmére az elsőfoku hatóság foganatosítja és ennek megtörténte felől a birtokost nyolc nap alatt értesíti.

A mezei közös dülő-utak közterületet képeznek, amelyek el nem birtokolhatók, ezek használatától senkit eltiltani nem lehet, hanem csak arra lehet kötelezni az utat használókat, hogy a fenntartás költségeihez járuljanak hozzá.

A fatenyésztés és a gyümölcsstermelés előmozdítását is szám előtt tartja az 1894:XII.tc. elrendelvény, hogy minden község a határ kiterjedéséhez, valamint a befásítandó utak és területekhez mért, de legalább egynegyed kat. hold nagyságu kellően berendezett faiskolát köteles fenntartani. A faiskola fenntartásának kötelezettsége alól csakis oly községek menthetők fel, - a törvényhatóság által - melynek égalji, vagy talajviszonyai gyümölcsstermelésre és egyáltalán fatenyésztésre nem alkalmasak.

Mivel a községi faiskola másodsorban arra is szolgál, hogy a tanköteles gyermekek abban a fatenyésztésről gyakorlati oktatást nyerjenek, célszerű, ha a faiskola az iskolához minél közelebb van. A törvény intenciója azonban mégis elsősorban a fa- és gyümölcsstermesztés előmozdítása és a népiskolai oktatás csak másodsorban képezi feladatát. Ezért tanítási eszközü a faiskola csakis úgy engedhető át, hogy ezáltal fővélja ne kockáztassék. Tehát a községi faiskola nem engedhető át u.n. iskola-kertté, sem át nem adható állami iskolának oly célból, hogy a község a faiskola fenntartási gondjától és költségeitől megszabaduljon.

A községi faiskolák felett a felügyeletet és az ellenőrzést a járási faiskolai felügyelők teljesítik. Ezeket elsősorban gyümölcsfatenyésztési tanfolyamot végzett tanítók közül az illetékes fősztolgabíró és tanfelügyelő meghallgatása után

a vármegye alispánja nevezi ki.

A községi faiskolákból nyert csemeték elsősorban a törvényben részletesen meghatározott területek befásítására, a futóhomok megkötésére továbbá a meredekebb partok, szakadékok biztosítására és megvédésére, továbbá közutak, uccák, terrek és növények termelésére alkalmatlan más területek, valamint a község tulajdonát képező más területek befásítására szolgálnak.

A mezőgazdaságnak fontos érdeke a kártékony állatok és növények irtása, valamint a hasznos állatok oltalmazása; s minthogy bizonyos növények és káros állatok elszaporodása nemcsak a földbirtokosnak a kára, hanem a szomszédokat is károsítja - a törvény ép a közjó érdekében oly kötelezettségeket is ró az egyes tulajdonosra, melyek a tulajdon szabad használatát is érintik. Így az 50.§. elrendeli, hogy minden birtokos köteles a fák rü-

gyeinek fakadása előtt a belsőségeken, gyümölcsösökben, szőlőkben, kertekben a fákat és bokrokat a kártékony hernyóktól és lepketojásoktól megtisztítani és ezeket összegyűjtve, elégetni. Elrendeli továbbá - a törvényben részletesen felsorolt - kártékony állatok, valamint a szerb tövis és aranka irtását. Az irtás módját a földművelésügyi miniszter külön rendeletben szabályozta. A törvény külön §-ban tiltja a hasznos madarak pusztítását, azok fészkeinek és tojásainak elszedését, valamint a hasznos madaraknak és tojásaiknak engedély nélkül való forgalomba hozatalát.

A törvény 58.§.-a által felhatalmaztatik a földművelésügyi miniszter, hogy ha a törvényben említett állatokon és növényeken kívül, a mezőgazdaság érdekében más káros állatok, vagy növények irtása válnék szükségessé - eziránt rendeleti uton intézkedjék. A helyi hatóságok pedig - amennyiben

egyres káros állatok vagy növények kötelező irtását indokoltnak és szükségesnek tartják - a törvény ezen szakasza értelmében, intézkedés végett a földművelésügyi miniszterhez felterjesztést intéznek.

Az 1894:XII.tc.-ben nyerték első törvényes szabályozásukat a hegyközségek, melyek ugyan már a legrégibb időktől kezdve működtek hazánkban, törvényileg azonban csak ekkor ismertettek el.

A hegyközség a szőlőbirtokosoknak önkormányzati joggal és meghatározott szervezettel bíró olyan testülete, melynek vélja a szőlőművelésre és a bortermelésre vonatkozó közös érdekek előmozdítása.

Egy-egy község határában levő szőlők nagyobbára összefüggő területek, melyeken a gazdálkodásnak azonos elvek és módozatok szerint kell történnie, s ahol a céltudatosan irányított egyöntetű termelés nagy gazdasági előnyökkel járhat, míg a hiányos és az egyesek tetszésétől függő rendszertelen termelés

az egész vidék gazdasági eredményességét veszélyezteti. Az egységes irányítás teszi lehetővé az egyes vidékek jellegének leginkább megfelelő fajták kitenyésztését és fogja megvédeni a termelést mindazon veszélyekkel szemben, amelyek az elhanyagolt szőlőkben fellépő sokféle növénybetegségek elterjedése által veszélyeztetik a termelést.

A hegyközségi szervezet tulajdonképeni feladata, a közös érdekek előmozdítása lévén, ez a mai nehéz anyagi és gazdálkodási viszonyok között nem érhető el másképen mint társulás útján. A hegyközségi szervezet pedig egy olyan törvényes keretek között működő társulás, melynek támogatásával a termés megőrzése, a védekező szerekkel folytatott eljárások eredményeinek biztosítása, anyagok együttes, olcsó beszerzése, közös szakember tartása, közös hitelszerzés, közös értékesítés, új piacok szerzése stb. könnyebben elérhető, mint ezen ügyekben járatlan egyes szőlősgazdák által. A társulás különösen

a kisebb szőlősgazdák érdekében szükséges, mert ezek inkább rá vannak utalva a támogatásra, mint a vagyonosabb és tanultabb szőlőbirtokosok.

A hegyközség alakítását az 1894:XII.tc. még nem rendeli el feltétlenül, vagyis nem kötelezi az érdekelteket arra, hogy hegyközséget alakítsanak - hanem csak megengedi. Az azóta eltelt mintegy harmincöt év tapasztalata és a szőlőgazdálkodásnak hatalmas fellendülése az érettebb gondolkozású és a kultúra fejlődésével haladni tudó szőlősgazdákat meggyőzték arról, hogy a szőlőgazdálkodással csak úgy lehet eredményt elérni, s csak úgy lehet az alacsonyabb kulturájú szőlőművelőket saját javuk szolgálatába állítani, ha a hegyközségek megalakítása - legalább a nagyobb szőlőterülettel bíró községekre nézve - kötelezővé tétetik. Az 1929:XVII.tc. volt az a törvény mely a változott viszonyoknak eleget téve - újonnan szabályozta a hegyközségek megalakítását, szervezetét, hatáskö-

rét és feloszlását.

A törvény szerint hegyközséget kell alakítani mindazon községekben, amelyeknek határában 150 kat. hold, vagy ennél nagyobb összefüggő betelepített szőlőterület van - feltéve, hogy ezba szőlőterület legalább tíz tulajdonos kezén van. Azon községekben pedig, melyek határában 150 kat. holdnál kevesebb összefüggő betelepített szőlőterület van, a szőlők tulajdonosai - tekintet nélkül a szőlővel betelepített területek tulajdonosaira - birtokarány szerinti általános szavazattöbbséggel, hegyközséget alakíthatnak.

A hegyközség csak akkor tekinthető törvényesen megalakultnak, ha a megalakulást és a hegyközségi rendtartást az illetékes törvényhatóság már jóváhagyta. A hegyközségi rendtartások a vármegyei hegyközségi tanács útján terjesztendőek jóváhagyás végett a törvényhatóság elé.

A hegyközségi szervezet lényegileg ugyanaz ma-

radt, mint ahogy azt az 1894:XII. megállapította. A hegyközségek ügyeit ezután is a közgyűlés, a választmány és a hegybíró intézi. A szervezkedésnek ez az alakja a szőlőgazdálkodás különleges helyzetéből eredt, a múltban bevált és a jövőben is ez látszik a legalkalmasabbnak.

A közgyűlés a döntő tényező a hegyközség életében; ez határoz minden fontosabb ügyben. A közgyűlés határozatképességéhez a birtokarány szerinti szavazatok általános többsége szükséges. Az 1894:XII.tc. szerint a közgyűlésen a 800 négyszögöl terület tulajdonosai egy szavazattal, a 800 négyszögölnél nagyobb területek tulajdonosai pedig annyi szavazattal bírtak, ahányszor 800 teljes négyszögöl birtokuk van. Ez a szavazási rendszer azonban már nem állhat meg, mert a szőlőművelés mai állapotának jobban megfelel az, amit a jelen törvény megállapított, t.i., hogy a közgyűlésen a 600 négyszögöltől egy kat. holdig terjedő birtok tulajdonosa egy

szavazattal, az ennél nagyobb terület tulajdonosa pedig annyi szavazattal bír, ahányszor egy teljes kat. hold területe van. Az összes hegyközségi birtokosok szavazatainak egyhatodrészénél több szavazatot saját nevében egy birtokos sem gyakorolhat. Gyakran előfordul, hogy egy hegyközség területén egy-két nagyterületű szőlő mellett sok apró 1-5 hold terjedelmű kis szőlőbirtok van. Az apróbb szőlőterületek birtokosai jelentékeny részének érdekei egyes esetekben eltérhetnek a nagybirtokosokétól. Az utóbbi szavazati rendszer a kisbirtokosok javára haladást jelent.

A hegyközségek a szőlő- és borgazdaság érdekeinek képviselőjére, illetve ezen érdekek előmozdítására és védelmére alakított, és a törvény korlátai között önkormányzati hatáskörrel bíró testületek.

A hegyközségek kötelesek intézkedni:

- 1./ a közös őrzésről és a hegyrendészeti szervezkedésről,
- 2./ a szőlő- és gyümölcsbetegségek elleni vé-

dekezés tárgyában a földművelésügyi miniszter és esetleg a közigazgatási hatóság által kibocsátott rendeletek végrehajtásáról,

3./ a hegyközségi utak jókarban tartásáról és annak ellenőrzéséről,

4./ a vármegyei hegyközségi tanácsba küldendő tag megválasztásáról és a hegyközségi tanács törvényszerű határizatainak végrehajtásáról,

5./ a szőlő, gyümölcs és bor, valamint ezek mellékterményei értékesítésének előmozdításáról,

6./ a hegyközségi tagok részére szükséges szőlőművelési, vagy borhitel megszerzése érdekében a szervezkedés kezdeményezéséről stb.

Ha valamelyik tulajdonos a kötelezően elrendelt szőlő- vagy gyümölcsvédekezési eljárásokat végrehajtani vonakodik - jogában áll a hegyközségi előljárásának a védekezési eljárást az illető tulajdonos költségére elvégeztetni.

A hegyközségek kötelesek a területükön levő szőlő-

lőbirtokokat a bortermelésre való alkalmasság szempontjából - a földművelésügyi miniszter által kijelölt szaktisztviselő segítségével - törzskönyvezni.

Azon hegyközségek, amelyeknek a területén a megalakuláskor 150 kat. holdnál kevesebb betelepített szőlő volt - vagyis az önként megalakult hegyközségek - birtokosai, a birtokarány szerinti szavazat kétharmadrészával kimondhatják, a hegyközség feloszlását, de csak akkor, ha a hegyközség területén a betelepített szőlők összes területe a határozathozatalkor sem éri el a 150 kat. holdat.

A hegyközségi szervezet tehát törvényes tényezője lett a szőlő- és borgazdasági igazgatásnak, amelybe bele viszi az önkormányzati szellemet s kiegészítő szervévé válik a közigazgatási hatóságoknak.

A szabad kereseti gazdasági renden nyugvó államban a szabad verseny helyettesíti az előző gazdasági rendszer állami korlátozását és ez nem maradt hatás nélkül a mezőgazdaságra sem. A jobbágyfelszabadítás, a szabad földtulajdon, a gazdasági élet szabályozása nagy mértékben fejlesztette és fokozta a mezőgazdasági termelést, mely fölött épen a szabad verseny folytán az ingó tőke lett urrá. És mivel a mezőgazdasági termelés idejét megrövidíteni nem lehet, a tőke a kész terménnyel spekulál, melyen hatalmas és erős szervezeténél fogva urrá is lett. A föld pedig már nem termelési tényező ezek kezében, hanem az ingótőke nyereségvágyát elégíti ki és ez a nép nagy rétegét fosztja meg a megélhetéstől.

Az államnak a helyes mezőgazdasági politikával ezen a ponton kell benyulni a szabad versenybe és elősegíteni elsősorban a mezőgazdaságból elő társadalmi osztály boldogulását. Az államnak el kell há-

ritania a mezőgazdaság haladását gátló körülményeket, ügyelnie kell, hogy az egyes termelési ágak arányosan fejlődjenek, - különösen az iskoláztatás terén vár még nagy feladat az államra. Hogy mikor és mily mértékben avatkozzon be az állam a mezőgazdaság irányításába ez ugyan még mindig az adott viszonyoktól függ, de az kétségtelen, hogy a magasabb szinten álló nagy- és középbirtokosok nem igényelhetnek az államtól oly mérvű támogatást, mint a kisgazda, vagy a mezőgazdasági munkás. Ezeket kell jól megszervezett hitel- díjtalan vetőmagakcióval és a helyes földbirtokreformmal annyira megerősíteni, hogy ellent tudjanak állani a tőke halálos szorításának.

Ami a földbirtokreformot illeti, itt történt ugyan a közelmúltban egy nagyobb szabású kísérlet / itt elsősorban az 1920:XXXVI.tc.-re gondolok / de ez a kívánt célt nem érhetette el. Mindenekelőtt figyelembe kell venni, hogy a birtokmegosztás ná-

lunk történeti fejlődés eredménye azon változtatni a meglevő eszközökkel csak részben lehet. Mert az u.n. mechanikus földbirtokreform - ami nálunk is történt, vagyis amikor az új birtokos kellő anyagi támogatás nélkül még a föld vételárát sem képes megfizetni - nem teremt maradandó birtokos osztályt. De nem megfelelő az olyan ingyen földosztás sem, ahol az új tulajdonos gazdasági felszerelés, forgótőke, megélhetés nélkül kísérli meg a gazdálkodást és nem támaszkodik jól megszervezett hosszulejáratu, kamatmentes, vagy méltányos kamatozásu hitelre, sőt az állam a közteherviselés elvét azonnal érvényesíti velük szemben.

Igaz, hogy egy vesztett háboru és a kommunizmus által meggyötört országban, az állandóan csökkenő pénzérték idején kött létre a földbirtokreform-törvény, akkor, amikor már az erősen fejlődő parasztság földéhsége mindinkább előtérbe nyomult. Szociálpolitikai kérdések tették szükségessé a törvény

megalkotását, mely sem gazdaságilag, sem pénzügyileg megalapozva nem volt. Pedig földbirtokreformot messzemenő szociális intézkedések és az intenzitás fokozása nélkül csinálni nem szabad.

Épen ezért - Czettler Jenő szerint - egyedül az organikus birtokpolitika a célrevezető, vagyis olyan termelési, kereseti és hitelviszonyokat kell biztosítani a gazdarétegek számára, hogy ezek kényszer-szabályok nélkül, saját erejükből kedvezőbb birtokmegoszlást teremthessenek. Ott a legegészségesebb a birtokpolitika, ahol a kis és nagybirtok megoszlása automaticæ szabályozódik. Ahol pedig ez a folyamat bármi oknál fogva megakad, ott állami beavatkozásra van ugyan szükség, de ez csak kellő megfontolás és a viszonyok tökéletes ismerete alapján lehetséges, mert egy agrár állam birtokmegoszlását helytelenül felismerni és hibás irányba vezetni - egyet jelent az állam sirjának időelőtti megásásával.

BEBREGENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
376/103 gyarapodási naplószám